

AVRUPA BİRLİĞİ ENERJİ GÜVENLİĞİ AÇISINDAN TÜRKİYE’NİN ÖNEMİ

Ertan OKTAY*
Radiye Funda ÇAMKIRAN**

Özet***

Bu çalışmada, genelde, teorik açıdan uluslararası ilişkilerde ve dış politikada geleneksel “yüksek politikanın” (ya da siyasi ve askeri öğelerin) yanı sıra ekonomik boyutun önemi ele alınacaktır. Özellikle, çağdaş dış politika ve güvenlik yaklaşımlarında ve uygulamada “enerji güvenliği”nin ekonomik boyutu ön plana çıkmaktadır.

Türkiye ile AB İlişkilerinin geleceğini, ya da Türkiye’nin AB’ye tam üyelik hedefine ilişkin süreci de, şekillendirecek ve yönlendirecek olan en önemli faktörlerden biri Birliğin enerji güvenliği açısından Ülkemizin taşıdığı önem olacaktır.

Kısaca çalışmamızda, AB’nin özellikle doğalgaz ile petrol ve genelde enerji güvenliği politikaları açısından Türkiye’nin transit Ülke konumu dolayısı ile öneminin göz ardı edilemeyeceği, AB’nin böyle bir lükse sahip olmadığı sonucu çıkarılmıştır.

* Prof. Dr., TC Maltepe Üniversitesi İİBF Dekanı ve Türkiye –AB Karşılaştırılmalı Araştırma-Eğitim Merkezi Direktörü

** MA., TC Maltepe Üniversitesi İİBF Proje Direktör Asistanı

*** For the summary in English, see the end page of the article.

I - GİRİŞ

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliğinin Birliğe neler katacağı konusu genişleme sürecinde tartışılan konuların başında gelmektedir. Özellikle 17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesi öncesinde alevlenen tartışmalarda dikkati çeken bir unsur Türkiye'nin üyeliğini savunan ve müzakere tarihi verilmesini destekleyen görüşlerin Türkiye'nin jeopolitik konumu nedeniyle Avrupa'nın enerji güvenliği için sağlayacağı faydalar üzerinde durmasıdır. Bu da Brüksel zirvesinin olumlu bir süreç olmasının gerisinde yatan ciddi nedenlerden birini oluşturmaktadır.

Türkiye jeopolitik konumu nedeniyle dünya enerji politikaları için kilit bir rol oynamaktadır. Dünyanın önemli rezervlerine olan yakınlığı nedeni ile Türkiye Avrupa ile Ortadoğu ve Hazar Bölgesi ve Kafkaslar'ı birbirine bağlayan köprü konumundadır. Avrupa Birliği'nin giderek artan enerji ithalatına olan bağımlılığı göz önüne alındığında Türkiye'nin AB'nin enerji arz güvenliğini sağlamada coğrafi olarak kaynak çeşitlendirmesinde önemli bir rol oynayacağı ortadadır.

İşte bu nedenle bu çalışmada enerjinin Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkilerindeki yeri ve önemi irdelenerek Türkiye'nin Avrupa Birliği'nin enerji güvenliği açısından taşıdığı önem incelenecektir. Konunun bir anlamda Ekono-Politik bir analizi yapılacaktır.

Ancak enerjinin Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkileri ve özellikle de Avrupa Birliği'nin enerji güvenliği açısından önemini ayrıntıları ile ele almadan önce çalışmanın kapsamı ve sınırlarını belirlemek yararlı ve zorunlu görülmektedir.

Çok boyutlu ve geniş bir konu olan enerji sorunu ve politikalarının tüm yönleriyle böyle bir çalışmada ele alınmasının söz konusu olamayacağı açıktır. Bu çalışmada konu olarak enerji güvenliği politikalarının ele alınacağı belirtilmişti; Ancak bilindiği gibi enerjinin birçok türü olduğu ve her türünün ayrı ve kapsamlı bir çalışmayı gerektirdiği açıktır.

Dolayısıyla bu çalışmada zaman kısıtı da dikkate alınarak enerji türlerinden sadece petrol ve doğal gaz ele alınacaktır. Böyle bir sınırlamanın, zaman kısıtının ötesinde daha önemli bir nedeni de konumuz itibari ile yani çalışmanın amacı ve içeriği açısından petrol ve doğal gazın taşıdığı önemdir. Ayrıca petrol ve özellikle son yıllarda artan önemi ile

doğal gazın ülke ekonomilerinin can damarını oluşturduğu söylenebilir. **Dünya enerji tüketimi içerisinde petrol ve doğal gazın yüzde 60 olan paylarının 2025’de yüzde 66’ya yükselmesi öngörülmektedir.**¹ Bu enerji tüketim eğilimi doğrultusunda Avrupa Birliği’nin 2030 için yapılan enerji ihtiyacı öngörülerinde de petrol ve doğal gaz talebinin toplam enerji ihtiyacının daha da artması beklenmektedir.² Kısaca bu çalışma; Türkiye’nin Avrupa Birliği’nin enerji güvenliği açısından önemini ele alırken enerji türlerinden sadece petrol ve doğal gaz üzerinde değerlendirme yapacaktır.

Çalışmada öncelikle ilk bölümde enerjinin ekonomik açıdan önemi ve enerji güvenliği ile bunların ülkelerin genel güvenliği ve ulusların varlıklarını istikrar içinde sürdürebilmelerindeki rolü ve önemine ilişkin teorik görüş ve yaklaşımlar ele alınacaktır. Böylece konunun teorik alt yapısı ya da çerçevesi oluşturulmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda realist teori ve liberalist teorinin pluralist kanadına özellikle yer verilecektir.

İkinci bölümde ise Avrupa Birliği’nin enerji politikaları ve enerji güvenliğine ilişkin karşılaşması olası sorunlar ele alınacaktır. Bir yandan AB’de enerji sektörüne ilişkin , üretim-arz ve tüketime ilişkin veriler ve ileriye dönük projeksiyonlara kısaca değinilecek, öte yandan Birliğin enerji güvenliğine ilişkin uluslar arası ilişkiler bağlamında izlediği politikalar irdelenecektir.

Üçüncü bölümde ise Türkiye’nin jeopolitik konumu ve bölge ülkeleri (örneğin İran) ile karşılaştırıldığında gerek demokratik rejimi ve gerekse AB’ye aday ülke olması nedeniyle Birliğin enerji güvenliği açısından taşıdığı önem ortaya konulmaya çalışılacaktır.

II- ENERJİNİN DIŞ POLİTİKADAKİ ÖNEMİNE İLİŞKİN TEORİK YAKLAŞIMLAR

Uluslar arası ilişkiler bağlamında politika oluşturmanın dayanakları ve enerjinin bu konudaki önemine ilişkin başlıca iki temel teorik yaklaşımdan söz edilebilir. Bunlardan ilki ve daha eskisi realist teori ve ikincisi ise liberal teorinin pluralist kanadıdır.

Realist teoriye göre devletlerin en temel menfaati uluslar arası sistemde varlıklarının devamlılıklarını sağlamaktır.³ Bu nedenle dış politika devletlerin sistemde devamlılığını sağlamaya hizmet eden politika aracıdır.⁴ Realistlere göre ‘ulusal güvenlik’ tüm devletlerin dış politika konularında

ilk sırada yer almaktadır.⁵ Bu bağlamda realist görüşte dış politika gündeminde askeri ve stratejik güvenlik meseleleri ön plandadır. Dolayısı ile uluslar arası İlişkilerde “yüksek politika” (*high politics*) olarak kabul edilen askeri ve siyasi konular dış politika kapsamında ekonomi ve diğer “alt politika” (*low politics*) konularından daha öncelikli sırada yer almaktadır.⁶

Realistler bir devletin doğal kaynaklara ulaşmasını ve bu kaynaklara erişimini sürdürebilmesinin o ülkenin ulusal güvenliği açısından önemli olduğunu da belirtmektedirler.⁷ Diğer bir deyişle , enerji kaynakları askeri güç için gerekli olduğundan ve devletlerin uluslar arası sistemde varlıklarını devam ettirebilmeleri için gerekli olduğu ölçüde ulusal güvenlik içinde ele alınmıştır.⁸ Bu bağlamda da yüksek politika seviyesinde dış politika gündemini de etkileme gücüne sahiptir.

Enerjinin devletlerin uluslar arası sistemde varlıklarını devam ettirebilmeleri için ne derecede önemli olduğunu gösteren bir kanıt olarak Japonya'nın Pearl Harbor saldırısını gerçekleştirerek II.Dünya Savaşı'na girmesi gösterilebilir.⁹ Ekonomisini idame ettirebilecek doğal kaynaklardan yoksun durumda olan Japonya gibi tamamen ithal enerjiye bağımlı ülkeler için enerji güvenliği ulusal güvenlik kavramı içinde ele alınmaktadır.

Realistlerin ulusal güvenliği sadece askeri güvenlik anlamı ile sınırladığı tanımı Barry Buzan tarafından derinleştirilmiş ve geliştirilmiştir.¹⁰ Buzan ,geleneksel Realist düşünce içinde sadece askeri güç ile ilişkilendirilen “güvenlik” kavramını geliştirerek ulusal güvenlik kavramının sadece askeri değil siyasi, ekonomik, toplumsal ve çevresel güvenlik ayaklarına sahip olduğunu da belirtmiştir.¹¹ Yani bir devletin ulusal güvenliğinin sağlanması sadece askeri açıdan güçlü olması ile değil , diğer unsurların da bir bütün içinde olması ile sağlanmaktadır. Buna göre ekonomik güvenlik bir devletin ekonomisi için gerekli olan kaynaklara ulaşabilmesi ve bu kaynakları temin yollarının da tehdit altında olmaması ile sağlanmaktadır.

¹² **Buzan'a göre ekonominin temeli olan enerjinin akışının devamlılığının sağlanması bir ülke için en az askeri güvenlik kadar önem taşımaktadır.** Ekonomik güvenliğin sağlanmasında da enerjinin kesintisiz, güvenilir, temiz ve ucuz yollardan temin edilmesi¹³ ve bu kaynakların da mutlaka çeşitlendirilmesi önem taşır. Buzan'ın geliştirdiği güvenlik kavramı ile enerji konusu ekonomik güvenliği sağlamada hayati bir rol oynaması nedeniyle devletlerin menfaatleri için öncelikli sırada yer almakta ve böylece realist düşüncenin temelinde yatan dış politikanın ulusal

menfaatlere hizmet etmesi mantığı ile dış politika gündeminde önemli bir yer tutmaktadır.

Realist yaklaşım içinde enerji güvenliği konusu bir ulusal güvenlik meselesi olarak algılanmaktadır. Barry Buzan'ın kapsamını genişlettiği 'ulusal güvenlik' tanımı içinde ise enerji , sadece askeri kapasiteyi güçlendirmek açısından askeri güvenlik ekseninde değil , aynı zamanda ekonomik güvenliği sağlaması için taşıdığı hayati rol nedeniyle de ulusal güvenliğin ekonomik boyutunda yer almaktadır.

Enerji konusunun dış politikada önemli olduğunu destekleyen görüşlerden biri de liberal düşüncenin pluralist kanadıdır. Pluralist kanat dış politika analizinde uygulanan kavram ve metodlara değişik bakış açıları kazandırmışlardır. Örneğin , Nye ve Keohane 'nin geliştirdiği "karmaşık bağımlılık" (complex interdependence) ¹⁴ kavramına göre 1970lerden beri dünya politikaları "çoklu sorunlar" (multiple issues) içeren gündeme sahiptir ve böylece dış politika konuları da geleneksel askeri ve güvenlik konuları olarak kabul edilen "yüksek politika" konularından ekonomi, çevre ,sosyal konular gibi diğer konulara kaymaktadır. ¹⁵ Böylece devletlerin askeri güvenliği ile tanımlanan ulusal çıkarlar daha alt çıkarlar olarak tanımlanan ekonomi ile de ilişkilendirilmektedir. **Kısaca pluralistler, uluslar arası politika gündeminin enerji, ticaret ve diğer parasal konuları da kapsayacak şekilde geliştiğini ileri sürmektedirler.** ¹⁶

Bu teorik çerçeve içerisinde anlaşıldığı gibi uluslar arası ilişkilerde enerji konusu özellikle de enerji güvenliğini sağlama devletlerin uluslar arası sistemde devamlılıklarını sağlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Bir ülkenin enerji kaynaklarına olan yakınlığı ve ekonomisi için gerekli olan enerji kaynaklarını ucuz , kesintisiz ve güvenilir yollardan ve çeşitli kaynaklardan elde etmesi ekonomik güvenliği açısından önemlidir. ¹⁷ Bu nedenle, **enerji güvenliğini sağlamak her devletin öncelikli dış politika hedefleri arasındadır. Bunun ,Avrupa Birliği için de ne kadar geçerli ve önemli olduğu bir sonraki bölümde anlatılacaktır.**

III - AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ENERJİ POLİTİKASI

III-1. Birliğin Enerji Arzı ve Talebi

Enerji güvenliği sorunları ve politikalarına geçmeden önce Avrupa Birliği'nin petrol ve gaza ilişkin istatistik verilerinden yararlanarak sektörün genel görünümünü sunmaya çalışacağız.

Avrupa Birliği şimdiki enerji tüketim eğilimleri değişmezse 8 yıl ihtiyacını karşılayacak petrol rezervlerine sahiptir. İngiltere'nin kontrolü altında olan Kuzey Denizi rezervleri birliğin ihtiyacının 1997 itibariyle 158.3 milyon tonunu karşılarken dünya rezervlerinin sadece %4.4'ünü oluşturmaktadır. Aynı zamanda, Kuzey Denizi petrolü yüksek üretim maliyetleri nedeniyle Ortadoğu petrolünden daha pahalıya mal olmaktadır. Kuzey Denizinden çıkarılan petrolün varili 7 ile 10 Amerikan Dolarına mal olurken, OrtaDoğu'da çıkarılan petrolün varili 1 ile 3 Amerikan Dolarına mal olmaktadır.¹⁸

Doğal Gaz açısından ise durumun petrolde olduğundan daha parlak olmadığı anlaşılmaktadır. Avrupa Birliği ülkeleri içinde Hollanda (%24) ve İngiltere'nin (% 56) sahip olduğu rezervler dünya toplam rezervlerinin sadece yüzde 2 sini oluşturmaktadır ve Birliğin toplam gaz ihtiyacının yüzde 12sini karşılamaktadır.¹⁹ Bu istatistiklerin gösterdiği gibi AB'nin toplam üretimi tüketimini karşılamada yetersiz kalmakta bu da enerji açısından dışa bağımlılığını artırmaktadır.²⁰

Gerçekten de AB Komisyonunun 2000 yılında hazırladığı 'Enerji Güvenliğini Sağlamaya Yönelik Avrupa Stratejisi' başlıklı Yeşil Kitap incelendiği zaman da Birlik ülkelerinin giderek artan enerji, özellikle doğal gaz ve petrol ihtiyacı ve böylece Avrupa Birliği'nin giderek artan Birlik dışı ülkelere olan enerji bağımlılığının vurgulandığı görülmektedir. Buna göre Avrupa Birliği enerji ihtiyacının % 50 sini birlik dışındaki ülkelere ithal ettiği enerji ile karşılamaktadır. Yapılan tahminlere göre Birlik dışındaki ülkelere enerji bağımlılığı 2030 yılında % 70 'e ulaşacaktır.²¹ AB petrol ihtiyacının %90'ını ve doğal gaz ihtiyacının %40'ını ithal etmektedir. İthal edilen doğal gazın %40'ı Rusya'dan gelmekte ve ithal edilen petrolün % 45 'i ise OPEC ülkelerinden gelmektedir.²² Ayrıca Avrupa Birliği ülkeleri genişleme süreciyle birlikte giderek artan bir enerji ihtiyacı ile karşı karşıyadır. Avrupa Birliği'ne aday ülkeler de yine %90 oranında petrole ve %60 ile 90 oranında ise doğal gaz

ithalatına bağımlı durumdadırlar. ²³ (Bu konudaki istatistiksel verilere ilişkin daha ayrıntılı bilgiler ekte sunulmuştur.)²⁴

Öte yandan , Avrupa Birliği içerisinde Kuzey Denizi'nin sağladığı petrol ve doğal gaz kaynaklarının azalmasından endişe duyulmaktadır. Ayrıca, yukarıda belirtildiği gibi enerji kaynakları açısından Birlik dışı ülkelere artan bağımlılık Birliği enerji ikmal kaynaklarını çeşitlendirmeye zorlamaktadır. Bu da 'Clingendael Uluslar arası İlişkiler Enstitüsü' tarafından Ocak 2004 'te hazırlanan raporda da belirttiği gibi Avrupa Birliği için uzun vadeli bir ortak enerji politikası gerektirmektedir. ²⁵

III- 2. Avrupa Birliği Enerji Güvenliği Politikası

Avrupa Birliği'nin enerji güvenliği politikalarının ve Türkiye'nin Avrupa Birliği için önemini incelemeye ve irdelemeye başlamadan önce , **Avrupa Birliği'nin ortak bir enerji politikası var mı ?** sorusunu cevaplamak isabetli olacaktır.

Ancak, öncelikle enerji güvenliği kavramından ne anlaşılması gerektiğini açıklamak zorunluluğu bulunmaktadır. En genel anlamda enerji güvenliği *"değişik şekillerde ve türlerdeki enerjinin yeterli miktarlarda ve makul fiyatlarla veya maliyetlerle her zaman elde edilebilir olmasıdır"*.²⁶ Bu anlamdaki enerji güvenliğine ilişkin Avrupa Birliği'nin ortak bir politika izleyip izleyemediğini irdeleyebilmek için Birliğin enerji politikasının nasıl geliştiğini kısaca incelemek gerekmektedir.

Enerji politikası 'düşük maliyet, arz güvenliği sağlamak ve olası tehditlere karşı önlem almak ve çevreyi korumak' olarak tanımlanabilecek üç bileşenden oluşmaktadır. Enerji ithalatına bağımlı birçok ülke için ortak olan bu özellikler Avrupa Birliğini oluşturan ülkeler için de geçerlidir. Fakat uygulama ve kullanılan politika araçları açısından AB ülkeleri içinde farklılıklar görülmektedir. Bunun nedeni ise her devletin sahip olduğu doğal kaynaklarının , kendi enerji sektörlerinin yapılarının ve siyasi tercihlerinin farklı olmasıdır. Ayrıca her devlet ulusal güvenlikleri çerçevesinde algıladıkları enerji güvenliği konusunda karar verme yetkilerinin kendilerinde olmasını istemektedirler. Bu nedenle de Birlik içinde yukarıda tanımlanan yapıları üç bileşen ekseninde ortak bir enerji politikası oluşturmak zorlaşmaktadır. ²⁷

Enerji Avrupa Birliği için bütünleştirici bir güç olsa da Birliğin ortak bir enerji politikası yoktur. Avrupa Birliği'ni kuran üç anlaşmadan ikisi 'Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nu kuran **Paris Anlaşması** ve nükleer enerji konusunda ise **EURATOM Anlaşması** enerji ile ilgilidir.²⁸ Fakat **bu iki anlaşma ortak bir enerji politikası oluşturmak yerine** sadece kömür ve nükleer enerji kaynaklarının Topluluk içinde eşit ve düzenli dağılımını garanti almak amaçındadır.²⁹ Aynı şekilde Avrupa Ekonomik Topluluğunu kuran **Roma Anlaşması'nda da enerji konusunda ortak bir politika izlemek için yeni bir düzenleme getirilmemiştir.**³⁰ 1973 Petrol Krizinden sonra Topluluk petrole olan bağımlılığı azaltmak için yeni düzenlemeler yaparak 1974 yılında alınan Konsey kararı ile nükleer santrallerin yapımına karar vermiştir. Bu kararı Eylül 1986 ve 1988 tarihinde komisyonun hazırladığı enerji iç pazarı oluşturulması için hazırlanan rapor izlemiştir. **Tek Pazar'ın kurulmasından sonra ise enerji sektörünün de tek pazara dahil edilmesi için çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.**³¹ Ortak bir enerji politikası izlenmesi ile ilgili olarak Maastricht ve Amsterdam anlaşmaları sırasında yapılan çalışmalar da başarısız olmuş , enerji konusuna sadece Amsterdam anlaşmasının giriş (preamble) kısmında değinilmiştir.³² 1995 yılında AB enerji iç pazarı için hedefleri ve stratejileri ortaya koyan Beyaz Kitap , kurucu üç anlaşmada ve Avrupa Birliği Antlaşmasında Avrupa Birliği'ne atfedilen sorumluluk alanını birleştirmiştir. Buna göre devletlerin izledikleri politikalar AB'nin amaçlarına ulaşmasında engel oluşturduğu takdirde AB'nin izlediği politikalar üye ülkelerin ulusal politikalarının üzerinde geçerli olacaktır.³³

Enerji politikasının en önemli ayağını oluşturan arz güvenliğini sağlamanın önemi Topluluğu kuran anlaşmanın 100. maddesinde belirtilmiştir. Bu maddede enerji güvenliğini enerji türlerini ve kaynaklarını coğrafik olarak da çeşitlendirmenin gerekliliğinden bahsedilmiştir.³⁴

Bu durumda enerji akışının güvenliğini sağlamak için kaynak çeşitlendirme politikası AB'nin dış ilişkilerine de yansımaktadır. AB'nin dış ticaret ,güvenlik ve dış politikaları gelecekteki enerji arz güvenliğini sağlamak açısından birliğin enerji politikasının en kritik araçları konumundadır.³⁵ **Mevcut durumdaki petrol ve doğal gaz ithalatına olan bağımlılık AB'yi jeopolitik değişimlere karşı tutumlar geliştirmesini sağlamıştır.**

AB'nin enerji güvenliğini sağlamak için dış ilişkilerinde izlediği politikalar Çok Taraflı ilişkiler ve tek taraflı ilişkiler olarak

gruplandırılabilir. ³⁶ AB'nin özel İkili ilişkileri incelendiğinde örneğin Avrupa Birliği ve Rusya ilişkilerinin temelinde Avrupa Birliği'nin enerji güvenliği endişeleri yattığı açıktır. Birliğin doğal gaz ihtiyacını sağlayan en önemli kaynak olması nedeniyle Rusya, Avrupa Birliği için büyük önem taşımaktadır. ³⁷

Çok taraflı ilişkiler açısından değerlendirildiğinde de Birliğin enerji alanında işbirliğini arttırmaya yönelik bölgesel ve uluslararası çalışmaları dikkat çekmektedir. Enerji Arzı Güvenliği sağlamak amacıyla AB 'Avrupa Enerji Şartı' , Trans-Avrupa Enerji Şebekeleri, INOGATE ("Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Doğal Gaz Taşımacılığı") programı ,Avrupa-Akdeniz Ortaklığı ,Synergy Programı gibi enerji kaynaklarını coğrafi olarak çeşitlendirme ve böylece ithalat bağımlılığı içinde olduğu Orta Doğu ve Rusya gibi bölgelerden diğer çeşitli bölgelere yaymak amacıyla bölgesel enerji işbirliği girişimlerinde bulunmuştur. ³⁸ Bu gibi girişimler dış ticaret, güvenlik ve dış politikanın AB'nin enerji politikası içinde nasıl bir önem taşıdığına kanıtlardır. Örneğin 1995 yılında kurulan Avrupa-Akdeniz Ortaklığı çerçevesinde Avrupa Yatırım Bankasından alınan mali destekle AB'nin enerji sektörü ile Akdenizli ortak ülkelerin arasındaki enerji işbirliğinin geliştirilmesini destekleyen projeler planlanmıştır. ³⁹ Ayrıca Tacis programı çerçevesinde mali destek sağlanan INOGATE programı ile Kafkas Ülkeleri ve Orta Asya ülkelerine teknik yardım yapılması AB'nin artması beklenen doğal gaz ihtiyacı ve Rusya'ya olan doğal gaz ithalat bağımlılığını azaltmaya yönelik attığı adımların göstergesidir. ⁴⁰

Sonuç olarak , **bütünüyle ortak bir enerji politikası izleyememesine rağmen birliğin enerji politikasının hedefleri arasında yukarıda da değinildiği gibi arzın güvenliğinin sağlanması, çevrenin korunması ve yenilebilir kaynakların ve doğal gazın kullanım payının artırılması yer almaktadır.** ⁴¹ Özellikle enerji arzının güvenliğinin sağlanması konusunda üyelerin ulusal güvenlik endişeleri nedeniyle karar verme mekanizmalarında yetkilerini AB'ye devretmedeki isteksizlikleri ortak enerji politikasını oluşturmayı güçleştirmektedir. Fakat buna rağmen birliğin enerji ithal ettiği bölgeler ve ülkeler ile olan ilişkileri incelendiğinde ortak bir politika oluşturmaya yönelik önemli adımlar atıldığı da görülmektedir.

Bundan sonraki bölümde, buraya kadar yapılan açıklamalar ışığında AB'nin enerji güvenliği açısından Türkiye'nin konumu ve önemi belirlenmeye ve bu konudaki başlıca argümanlara yer verilmeye

çalışılacaktır. Bu arada , mevcut ve potansiyel alternatif petrol ve doğal gaz (boru hattı) projelerinin bu açıdan önemi de incelenecektir.

IV- AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ENERJİ GÜVENLİĞİ AÇISINDAN TÜRKİYE'NİN ÖNEMİ

Bundan önceki bölümde bahsedildiği gibi Avrupa Birliği'nin enerji politikası hedefleri arasında arz güvenliğinin sağlanması büyük önem taşımaktadır. Arz güvenliğini sağlamak için Orta Doğu ve Rusya 'ya olan petrol ve doğal gaz bağımlılığını azaltmak amacıyla Kafkaslar ve Hazar bölgesi kaynaklarına, Akdeniz ve Karadeniz gibi bölgesel enerji işbirliği girişimlerine yönelerek coğrafi açıdan kaynak çeşitliliği sağlamayı amaçlamaktadır. Yine daha önceki bölümde incelendiği gibi AB'nin dış ticaret, güvenlik ve dış ilişkiler politikası da enerji güvenliğini sağlamak için kullanılan politika araçları konumundadır. Türkiye ile AB ilişkileri enerji perspektifinden değerlendirildiğinde Türkiye'nin AB'nin enerji arz güvenliğini sağlamadaki stratejik önemi ortaya çıkmaktadır.

Jeopolitik konumu nedeniyle Orta Asya , Kafkaslar ve Orta Doğu'yu Avrupa'ya bağlayan bir köprü niteliğinde olan Türkiye, dünyanın en önemli enerji kaynaklarına komşu durumundadır . Bu da Türkiye'yi enerji geçiş yolları üzerinde önemli bir transit ülke yapmaktadır.

Bizzat Avrupa Komisyonu tarafından 6 Ekim 2004 tarihinde yayınlanan Türkiye'nin Üyeliği'nin Etkileri Raporu 'nda Avrupa Birliği'nin enerji arz güvenliği açısından Türkiye'nin üyeliğinin neler kazandıracığı vurgulanmıştır. ⁴² Rapor; Türkiye'nin AB üyeliğinin , AB'nin Türkiye'nin komşu olduğu enerji kaynaklarına ulaşmasını kolaylaştırması ve bu kaynaklardan sağlanacak enerji akışının güvenli bir şekilde Avrupa pazarına taşınabilmesi nedeniyle önemli olduğunu belirtmiştir. ⁴³

Özellikle Avrupa Birliği'nin enerji güvenliği açısından Türkiye'nin önemi doğal gaz ekseninde yadsınamaz oranda büyüktür. ⁴⁴ Doğal gazın bir enerji türü olarak petrole oranla arz güvenliğinin sağlanması daha zordur. Bunun nedenlerinden biri doğal gazın petrole oranla daha güç ve maliyetli taşınması ve bu sebeple bölgesel olarak bir ağ (network) endüstrisine ihtiyaç duymasıdır. Böylece petrol gibi uluslar arası Pazar yerine , doğal gaz bölgesel pazarlara sahiptir. **Petrol arzı güvenliğini sağlamak bu bakımdan global bir sorundur. Fakat doğal gaz arz güvenliğini sağlamak bölgesel bir sorundur.** ⁴⁵ Petrol için ithalat bağımlılığı değişik limanlar, rafineriler ve tankerler vasıtasıyla

çözülebilirken doğal gaz için eğer sadece bir kaynağa bağımlılık varsa bunu bertaraf etmek daha güçtür.⁴⁶ **Türkiye dünya gaz rezervlerinin % 71.8 ine sahip olan bölgelerin kesiştiği noktada bulunmaktadır.**⁴⁷ Türkiye'nin önemi de 'doğal bir koridor' olarak gazın Hazar Bölgesinden gelerek Ortadoğu'dan geçerek ve Körfez'den Mısır'a ve oradan da Avrupa pazarına ulaşmasındaki rolü Avrupa Birliği için büyük önem taşımaktadır.⁴⁸ Böylece Türkiye transit ülke olarak Avrupa pazarını Rusya dışındaki kaynaklardan sağlanan doğal gaz ile buluşturmaktadır.

Özellikle John Roberts'ın da işaret ettiği gibi , doğal gaz açısından bölgesel gaz ulaşım ağlarına olan ihtiyaç devletler arasındaki bağımlılığı da arttırmaktadır.⁴⁹ **Rusya Avrupa Birliği'ne dışarıdan doğal gaz kaynağı sağlayan en önemli ülke olması nedeniyle bir anlamda Rusya doğal gaz şirketi GAZPROM tekel konumundadır. Son dönemde Türkiye'nin yer aldığı doğal gaz boru hatları projeleri de bu tekeli kırmak için AB'ye önemli alternatifler sunmaktadır.** Bu projeler AB'nin Türkiye'ye verdiği önemi göstermesi açısından da önem taşımaktadır.

Türkiye ve Yunanistan arasında yapımı öngörülen boru hattı sayesinde Türkmenistan ve Azeri doğal gazının Avrupa pazarı ile birleştirilmesi planlanmaktadır.⁵⁰ 'Turkey -Greece-Italy Interconnector' olarak da tanımlanan Türkiye -Yunanistan-İtalya hattı Avrupa Birliği tarafından stratejik önem taşımaktadır.⁵¹

2003 Aralık ayında BOTAŞ ile Yunan DEPA boru hattı şirketi ile yapılan anlaşma iki ülke arasında 286 km' lik bir doğal gaz boru hattının yapımını öngörmektedir.⁵² Avrupa Komisyonu projenin fizibilite çalışmasını desteklemekte ve bu da komisyonun Türkiye'nin Avrupa Birliği'nin enerji güvenliği açısından önemi göstermektedir.

Türkiye'nin içinde yer aldığı diğer önemli projeler Türkiye ve Avusturya'yı birbirine bağlayan Nabucco projesi ve Şah Deniz Projesidir. **Fakat John Roberts'ın da iddia ettiği gibi AB Komisyonunun finansal açıdan da desteklediği ve üzerinde önemle durduğu proje Türkiye-Yunanistan ve İtalya hattıdır.**⁵³Türkiye ile fizibilite çalışmaları yapılan Türkiye -Yunanistan-İtalya Doğal Gaz Boru Hattı ve Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattından sonra gerçekleştirilmesi planlanan Bakü-Tiflis-Erzurum arasındaki Şahdeniz Doğal Gaz Boru Hattı ile Avrupa Birliği'ne Rusya 'ya alternatif olarak doğal gaz kaynağı sunmaktadır. Bu bakımdan doğal gaz konusunda bölgesel anlamda enerji işbirliğini geliştiren Türkiye, Avrupa Birliği için vazgeçilemez bir enerji ortağı konumuna gelecektir.

Petrol arzı güvenliğini sağlamak açısından Türkiye'nin, AB için önemi yine transit ülke olması nedeniyle yani Boğazlara sahip olması ve Kuzey Irak -Ceyhan Boru Hattı ile Avrupa 'ya enerji akışı sağlaması ile önemlidir.**Türkiye'nin önemli konumu Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı ile daha da artmıştır.**

10 Mayıs 2005 tarihinde petrol pompalanmaya başlanan Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı Türkiye'nin 21.yüzyılda enerji koridoru olarak dünya enerji politikalarında artan önemini kanıtlayan ve yıllardır siyasilerce dile getirilen Türkiye'nin Doğu-Batı Enerji Koridoru olmasındaki kararlılığını (jeopolitik açıdan önemini somut olarak) ortaya koyması açısından önemlidir.⁵⁴ Ayrıca bu boru hattının enerji akışını gerçekleştirmeye başlaması ile Boğazlar üzerindeki tanker yükü de azalacak böylece AB pazarlarına Boğazlar yoluyla taşınan enerjinin de güvenliği artacaktır .⁵⁵ Böylece Türkiye Avrupa Birliği'nin artan petrol ihtiyacını karşılayacak önemli bir kaynak için transit ülke konumunu güçlendirmektedir.

Bu projelerin başarıya ulaşması sadece ekonomik parametrelere değil aynı zamanda siyasi parametrelere de bağlıdır. Avrupa Birliği ile müzakerelere başlayacak olan ve üyelik yolunda önemli adımlar atan Türkiye'nin Birlik ile olan siyasi ilişkilerinin olumlu atmosferde devam etmesi de bu projelerin gerçekleşmesi için uygun zemini sağlayacaktır. Avrupa Birliği açısından Türkiye'nin üyeliği enerji konusunda Birliğe önemli kazançlar sağlayacak bir durum yaratacaktır. Ülkemizin Orta Doğu 'ya ve Hazar Bölgesine jeopolitik yakınlığı Avrupa Birliği enerji pazarlarını bu bölgelerle birleştiren ucuz ve güvenilir bir yol sağlayacaktır. Daha önce de belirtildiği gibi Türkiye enerji geçiş yolları üzerinde bulunması nedeniyle AB'nin enerji güvenliğinin sağlanmasındaki en önemli unsur olan kaynak çeşitlendirilmesinde de önemli rol oynayacaktır.⁵⁶

Bunlara ek olarak Türkiye üzerinden Avrupa'ya doğal gaz ulaştırmayı öngören projeler de Rusya'nın özellikle de Gazprom'un doğal gaz pazarları üzerindeki tekeli kırarak enerji pazarının daha ticari ve rekabetçi olmasını sağlayarak enerji güvenliğine katkıda bulunacaktır.⁵⁷ **Kısaca, 2030 yılında Avrupa için öngörülen %70 oranında enerji dışa bağımlılığının getireceği ekonomik tehlike ve riskler Türkiye gibi jeostratejik öneme sahip transit ülkelerin birliğe katılımıyla daha aza indirgenebilecektir.**

V-SONUÇ

Güntümüze kadar devletler arasında savaşlara sebep olan enerji ve özellikle de enerji güvenliği ülkelerin '*ekonomik yapılarını, tercihlerini, siyasi karar mekanizmalarını, ve askeri hazırlıklarını derinden etkilemekte ve biçimlendirmektedir*'.⁵⁸ Çalışmamızın uluslar arası ilişkilerde enerji konusunu ve özellikle de enerji güvenliği meselesini teorik yaklaşımlar ile inceleyen bölümünde de belirtildiği gibi gerek Barry Buzan tarafından kapsamı genişletilen ulusal güvenlik kavramı içinde gerekse liberal yaklaşım içerisinde geliştirilen ' karmaşık bağımlılık ' kavramı kapsamında enerji konusu uluslararası ilişkilerde önemli bir yere sahiptir.

Esasen bilindiği gibi Avrupa Birliği'nin (o zamanki adı ile Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun) temelleri stratejik enerji kaynaklarının sadece sivil amaçlarla yani barış için ve uluslarüstü bir örgüt tarafından yönetim ihtiyacına ilişkin çağrılar ve anlaşmalarla atılmıştır. Yani tarihsel olarak da , ilk günden itibaren AB'nin kuruluş , gelişme ve genişleme sürecinde enerji (ve özellikle petrol ve doğal gaz) politikaları hep hayati önem taşımıştır.

Türkiye -AB ilişkileri söz konusu olduğunda da yine enerji güvenliği politikalarının öne çıktığı önceki bölümlerde vurgulanmaya çalışılmıştır. Çalışmamızın baştaki bölümündeki teorik kısımda da söz konusu edildiği gibi ekonomi boyutu ve özellikle de ekonomik güvenliği sağlayan enerji konusu devletlerin dış politikalarında çok önemli bir yere sahiptir. Türkiye ve Avrupa Birliği arasındaki ilişkilerde de enerjinin, diğer politik konular yerine ekonomik anlamda taşıdığı kritik rol gereği öne çıkması şaşırtıcı olmayacaktır. Türkiye'nin AB üyeliğine doğru yolculuğu bir tek parametre ile açıklanacak kadar basit olmadığı aksine çok karmaşık ,siyasi ,kültürel ,toplumsal ve ekonomik boyutu olan bir süreç olduğu ortadadır.

Ancak konumuz bağlamında ekonomik boyutunun belirleyici ve yönlendirici etkisi hem çağdaş(teorik) yaklaşımlarda hem de pratikte baskın rol oynadığı kanıtlanmıştır. Bu görüşümüzün gerek AB'nin yukarıda incelediğimiz enerji politikasının tarihsel gelişimi gerekse de bizatihi AB 'in hazırladığı raporlar ve çalışmalar gerekse AB'den bağımsız kuruluş ya da kişilerin yaptığı çalışmalardaki veriler ve gözlemler tarafından desteklenmektedir.

Kısaca Türkiye'yi önemli kılan , genelde 75 milyonluk talep potansiyeli bulunan büyük bir piyasaya sahip olması ve özelde Avrupa Birliği'nin,

petrol talebi artarken ana kaynak olan Kuzey Denizindeki petrol üretiminin azalması sonucu mutlaka Türkiye'yi (Rusya -Avrupa ve Karadeniz-Akdeniz arasındaki petrol ve doğal gaz taşımacılığı açısından) , politika ve strateji belirlerken hesaba katma zorunluluğudur.Gümrük Birliği ile büyük ölçüde Türk piyasasına rahat giriş koşullarının oluştuğu söylenebilir. Ama, Avrupa Birliği'nin enerji ihtiyacı ve güvenliği politikası nedeniyle Türkiye'yi AB'nin dışında tutma lüksünün bulunmadığı anlaşılmaktadır.

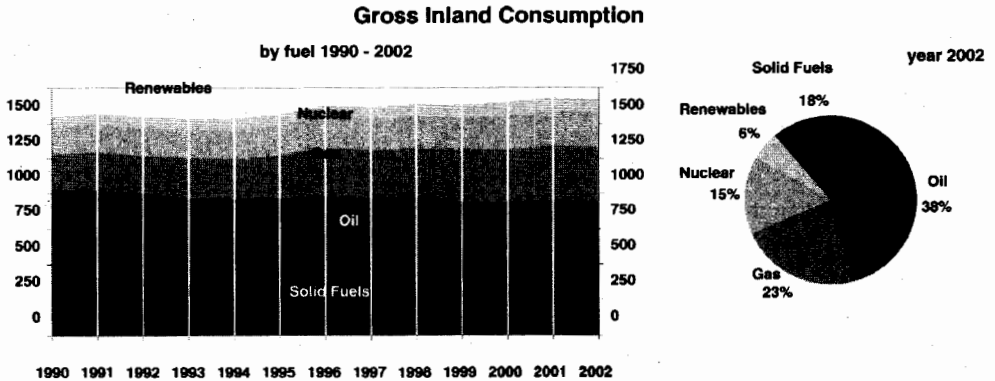
Nitekim ,17 Aralık öncesi ve 17 Aralık'tan hemen sonra Avusturyalılar ve Fransızlar gibi Türkiye'nin AB üyeliğine karşı en katı (militanca) tavır koyanlar bile "Türkiye'yi tamamen Avrupa dışına itemeyiz , kendisiyle özel statülü anlaşma yapalım" görüşünü ileri sürmektedirler. Avrupa Birliği'nin Türkiye'yi işte bu nedenle gözden çıkarması söz konusu değildir.

Ek Tablo 1 - Petrol ve Doğal Gaz tüketiminin toplam enerji tüketimi içindeki payının 1998,2010,2020 ve 2030 yıllarına göre dağılımı

	1998	2010	2020	2030
EU	%64	%66	%66	%67
EU-30	%61	%63	%65	%66

Kaynak : Green Paper .Towards a European Strategy for the Security of Energy Supply ,COM 769 final, 2000, s. 68

Ek Tablo 2

Ek Tablo 3

Import Dependency 2002 (in %)

	All fuels	Solid fuels	Oil	Gas
EU25	48.0	33.2	76.8	51.3
EU15	50.2	53.2	75.5	47.3
BE	76.4	86.2	98.8	102.1
CZ	26.6	-18.6	95.2	102.0
DK	-41.1	88.6	-94.9	-64.5
DE	60.5	29.6	95.0	79.5
EE	29.2	2.7	75.2	100.0
EL	70.7	6.9	102.5	97.4
ES	78.3	66.3	101.2	101.0
FR	50.3	92.7	99.2	98.3
IE	89.3	70.2	101.1	81.6
IT	86.7	95.6	94.7	84.1
CY	100.5	120.4	102.1	-
LV	54.6	76.1	98.5	88.6
LT	42.7	97.8	74.8	100.0
LU	99.0	100.0	100.6	100.0
HU	58.2	24.7	73.7	80.6
MT	100.0	-	100.0	-
NL	33.8	97.2	91.3	-51.5
AT	66.0	91.4	95.1	71.5
PL	11.3	-28.5	97.1	66.1
PT	84.2	99.9	96.7	99.9
SI	49.9	20.6	100.0	99.4
SK	65.3	77.3	97.2	100.1
FI	52.6	61.0	93.9	100.0
SE	37.5	80.3	95.2	100.0
UK	-12.8	48.9	-50.9	-8.1

Source: Eurostat

Definition: Import Dependency =
Net Imports / (Bunkers+Gross Inland Consumption)

Note:

A simplified formula, not taking bunkers into account, is used occasionally. This variant gives higher values for import dependency by overlooking maritime transport.

Negative numbers indicate that the country is a net exporter.

Values over 100 % are possible due to changes in stocks.

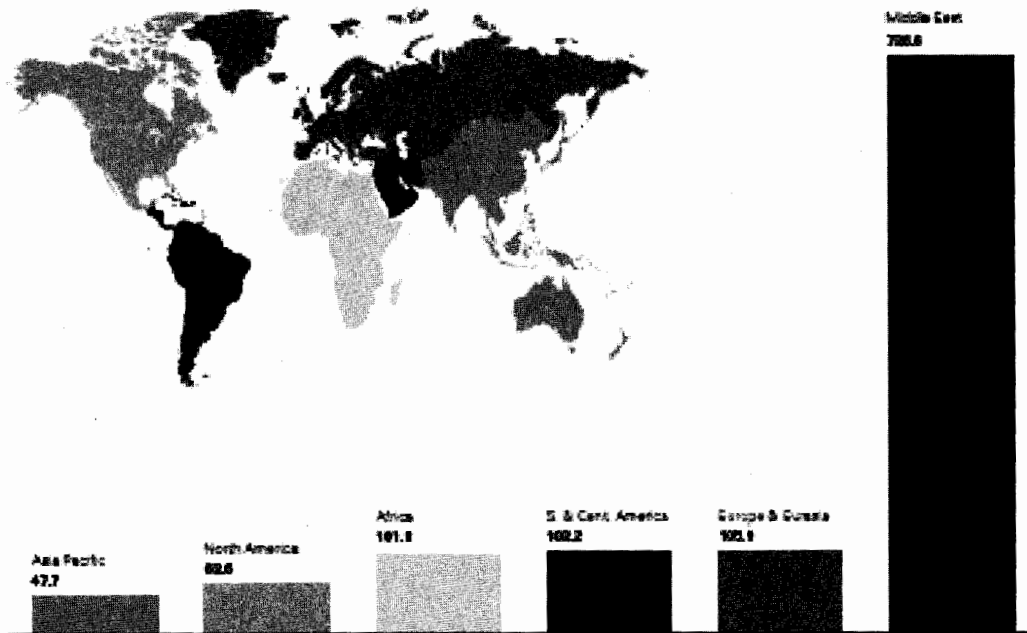
	Crude Oil Imports (EU-15 Mill Tones)					Share (2002 %)	Gas Imports (EU-15 Mio cubic meters)					Share (2002 %)
	2000	2001	2002	2003*			2000	2001	2002	2003*		
Former USSR	89.5	101.2	123.2	140.1	26.0	Russia	78 484	73 909	68 807	74 169	32.7	
Norway	114.8	107.2	101.6	104.5	21.5	Norway	46 714	49 925	61 351	64 746	29.1	
Saudi Arabia	65.1	57.5	53.1	61.2	11.2	Algeria	56 644	50 364	53 162	54 431	25.2	
Libya	45.5	43.1	38.8	44.9	8.2	non spec. origin	6 808	8 575	15 966	43 171	7.6	
Iran	35.5	31.4	25.9	34.9	5.5	Nigeria	4 283	5 369	6 276	9 013	3.0	
Middle East not spec.	13.1	18.7	19.6	11.9	4.1	Qatar	293	646	2 070	1 893	1.0	
Other origin	121.5	122.0	110.7	94.5	23.4	Other origins	1 857	2 457	2 972	1 666	1.4	
Total Imports	485.0	481.1	472.9	492.0	100.0	Total Imports	195 083	191 245	210 604	249 089	100.0	
in Million barrels	3540.5	3511.8	3452.2	3591.4								

Source: Organisation for Economic Co-operation and Development

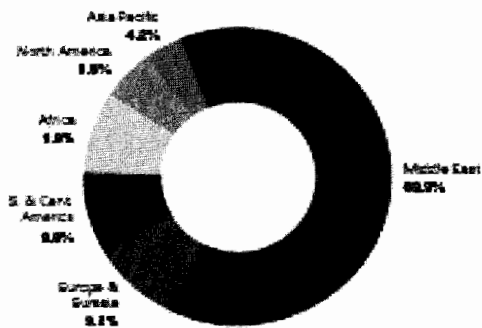
Note * : Estimates based on monthly statistics

Ek Tablo 5

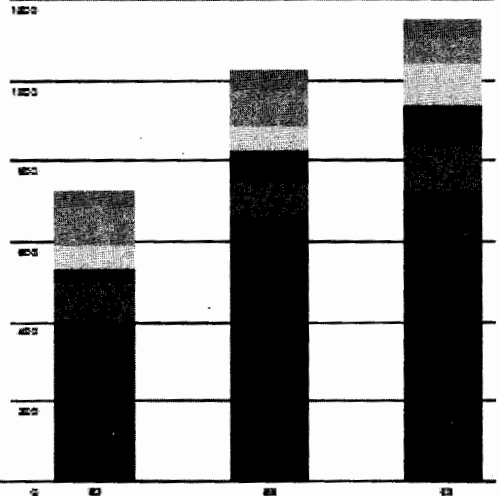
Proved reserves at end 1992
Thousand million barrels

Distribution of proved reserves 1992
Percentage

Proved reserves
Thousand million barrels

Sonnotlar

¹ US Energy Information Administration, *International Energy Outlook 2004*, www.eia.doe.gov/oiaf/ieo/world.html

² Green Paper, **Towards a European Strategy for the Security of Energy Supply**, COM 769 final, 2000, s. 4

³ John Baylis & Steve Smith et.al. **The Globalization of World Politics**, Tim Dunne and Brian C.Schmidt, 'Realism', Oxford University Press, 2001, p.144

⁴ Scott Burchill et. al .Scott Burchill, 'Realism and Neo-realism', **Theories of International Relations**, Basingstoke: Palgrave, 2001, s.78

⁵ Mark V. Kauppi and Paul R. Viotti . **International Relations Theory : Realism , Pluralism , Globalism and Beyond** . Allyn and Bacon 1993 Second Edition.,s. 36

⁶ John Baylis & Steve Smith et.al. **op.cit.**, s..191 ve Mark V. Kauppi ve Paul R. Viotti . **International Relations Theory : Realism , Pluralism , Globalism and Beyond** . Allyn and Bacon 1993 Second Edition.,s.36

⁷ Kauppi and Viotti ,s.57

⁸ Barry Buzan . **People, States and Fear : An Agenda For International Security Studies in the Post-Cold War Era**. London : Harvester Wheatsheaf, 1991, s.126

⁹ Akao, Nobutoshi. *Japan's Economic Security : Resources as a factor in foreign Policy*, Hampshire, Gower 1983, s.6.

¹⁰ Buzan , **op.cit.**, s.14

¹¹ İbid , s. 19

¹² İbid, s. 242

¹³ United Nations Development Programme, *World Energy Assessment* (New York: UNDP, 2000), URL: www.undp.org, s.113

¹⁴ Mark V. Kauppi and Paul R. Viotti . **op.cit.**, s.406

¹⁵ İbid, s.407

¹⁶ İbid , s. 200.

¹⁷ Şebnem Udum. ' The Politics of Caspian Region Energy Resources: A Challenge for Turkish Foreign Policy', *Perceptions*, December 2001-February 2002 , s. 39.

¹⁸ Green Paper ,**op.cit.**, s. 18

¹⁹ İbid,s. 19

²⁰ İbid,s.20

²¹ Ibid.

²² Institute for International Relations 'Clingendael', **Study on Energy Supply Security and Geopolitics ,Final Report**, January 2004, number DGTREN TREN/C1-06-2002, by the Clingendael International Energy Programme (CIEP), , The Hague, the Netherlands,

URL : http://europa.eu.int/comm/energy_transport/doc/2004_lv_ciep_report_en.pdf , s.169

²³ Ibid,p.169

²⁴ BP Statistical Review of World Energy , 2004 . www.bp.com , Energy and Transport in Figures (Pocketbook),2004 ve Green Paper , **op.cit.**

²⁵ Ibid.

²⁶ United Nations Development Programme, **op.cit.**, s.113

²⁷ Institute for International Relations 'Clingendael' **op.cit.**, s.63

²⁸ Green Paper , **op.cit.**, s.11

²⁹ Ibid

³⁰ Ibid

³¹ Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği,' AB'nin Enerji Politikası' <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&ndx=9&ord=14&key=11672>

³² Green Paper, **op.cit.**, s. 12

³³ Adana Ticaret Odası, AB Enerji Politikası . "Avrupa Birliği İçin Bir Enerji Politikası" ,

URL: <http://www.adana-to.org.tr/dok/enerji.htm>

³⁴ Green Paper , **op.cit.**, s. 11

³⁵ Institute for International Relations 'Clingendael', **op.cit.**, s.70

³⁶ Ibid

³⁷ Ibid

³⁸ Adana Ticaret Odası, **op.cit.**, ve Institute for International Relations 'Clingendael',

op.cit., s.68-72

³⁹ Ibid , s. 67

⁴⁰ Ibid ,s.69

⁴¹ Adana Ticaret Odası, **op.cit.**

⁴² 'Issues arising from Turkey's Membership Perspective' , The European Commission , Comission Staff Working Document , Brussels, 6.10.2004,SEC(2004) 1202, Number {COM(2004) 656 final} http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_2004/pdf/issues_paper_en.pdf

⁴³ Ibid

⁴⁴ John Roberts .'The Turkish Gate:Energy Transit and Security Issues'.Centre For European Studies , EU –Turkey Working Papers, No 11, October 2004,s.1

⁴⁵ Ibid

⁴⁶ Institute for International Relations Clingendael, **op.cit.**, s.77 ve John Roberts, **op.cit.**, s.1

⁴⁷ BP, **Statistical Review of World Energy** , June 2003

⁴⁸ Roberts, **op.cit.**,s.2

⁴⁹ Ibid

⁵⁰ Ibid , s. 10

⁵¹ Ibid

⁵² Ibid

⁵³ Ibid

⁵⁴Dr.Cenk Pala ve Hasan Kanbolat."Bakü-Tiflis-Ceyhan 21.Yüzyılın İpek Yolu",*Stratejik Analiz*, Haziran 2005 Cilt 6 ,Sayı 62,s.18

⁵⁵The European Commission , Comission Staff Working Document, **op.cit.**, s.9

⁵⁶ Ibid

⁵⁷ John Roberts . **op.cit.**, s.17

⁵⁸ Mehmet Ögütçü.. *TUSİAD Türkiye 'de Yeni Bir Ekonomik ve Ticari Diplomasi Stratejisine Doğru* .'3.Bölüm: Dış Politikada Ekonomik/Ticari Diplomasi Dünyadan Çarpıcı Deneyimler',Eylül ,1998. (Yayın No. TUSİAD-T/98 - 6/230)

URL : <http://www.tusiad.org.tr/turkish/rapor/ticaridiplomasi/html/rapor.html>